

Культура педагогической деятельности учителя начальных классов в контексте идей В.А.Сухомлинского

В статье на основе анализа наследия В.А.Сухомлинского выявлены особенности культуры педагогической деятельности учителя начальных классов. Рассмотрены основные требования, предъявляемые к педагогу начальной школы, проанализированы приоритетные направления его деятельности в контексте стандартов нового поколения.

Ключевые слова: культура педагогической деятельности учителя, образовательный стандарт нового поколения.

Переход школы на Федеральный государственный образовательный стандарт общего образования второго поколения создает принципиально новую ситуацию в отечественном образовании. Основные функции ФГОС – сделать массовую школу осознанно развивающей и важная роль в этом отводится начальной школе, так как без успехов в начальной школе невозможна дальнейшая успешность ученика. Каким же должен быть учитель начальных классов в контексте тех сложных задач, которые вытекают из требований нового стандарта? Какой квалификацией и какими компетенциями должен он обладать, чтобы реализовать принципиально новые профессиональные задачи?

Актуальными, созвучными нашему времени представляются гуманистические позиции В.А. Сухомлинского в понимании культуры педагогической деятельности учителя начальных классов, а именно: отношение к человеку как главной и высшей ценности общества и вытекающее отсюда безграничное уважение и любовь к человеку (особенно – ребенку), создание педагогических условий для его личностного становления.

Фундаментальный вклад В.А. Сухомлинского в педагогику состоит прежде всего в том, что он успешно преодолел исторически сложившийся и действующий поныне стереотип педагогического мышления, основанный на объектной позиции ученика и позиции учителя как управленца, наставника и авторитета для подражания (т.е. субъекта образования).

Разработка идеи воспитания культуры педагогической деятельности занимала важное место в педагогической деятельности В.А. Сухомлинского. При этом, не употребляя понятие „культура педагогической деятельности” в назывном плане, он стремился, как можно полнее раскрыть его сущностное содержание, трактуя это понятие как сложное и комплексное.

Анализ фундаментальных работ В.А. Сухомлинского позволил утверждать, что методологией культуры педагогической деятельности учителя (в частности начальной школы) в наследии ученого выступают следующие положения:

- ребенок – цель всякой педагогической деятельности („Осторожно: ребенок!”), активный участник педагогического процесса („Сто советов учителю”, „Рождение гражданина”);
- учитель – не „передатчик знаний” (В.А. Сухомлинский), а значит не объект, не средство достижения образовательных целей, он – личность, цель и субъект, организатор процесса развития ребенка, создающий условия для раскрытия его задатков и развития способностей („Сердце отдаю детям”);
- управление школой – это управление не объектами, не процессами, а в первую очередь людьми; только через деятельность учителей, эмоциональную окрашенность отношений достигаются цели управленческой деятельности, поэтому главная цель – создание условий для воспитания каждого учителя („Общество и учитель”, „Директор и учитель”, „Разговор с молодым директором школы”);
- гуманизация отношений между учителем и учеником, между учителями, между учениками, между администрацией и учителем – цель директора школы („Павлышская средняя школа”, „Мудрая власть коллектива”).

Определяя роль учителя начальных классов в образовании, ученый в первых своих статьях писал, „учитель стоит у истоков становления и развития личности”. „С помощью учителя, – продолжал В.А. Сухомлинский в более поздних произведениях, – и при самом непосредственном его участии подрастающие поколения приобщаются к интеллектуальным богатствам, созданным человечеством, учатся постигать себя, разбираться в сущности понятий Гражданственность, Честь, Достоинство, Благородство, составляющих суть человеческого в Человеке, готовятся приумножать многовековую историю и ни с чем несравнимые ценности своего народа и Отечества” (2).

Учений особливо підкреслював особисте впливання вчителя (особенно початкових класів) на духовний світ дитини. Документи Павльшського меморіально-педагогічного музею ім. В.А. Сухомлинського, в частині, характеристики, портрети вчителів, створені педагогом, дозволяють обобщити і сформулювати вимоги, пред'явлювані ученим до педагога:

– інтелектуальна особистість: тактичний і доброземний; у нього високо розвита критичність мислення, але він сдержан і поважає чуже міння; йому властиві висока ерудиція і загальна культура; здатний до глибокого самоаналізу і рефлексії; він проявляє постійний інтерес до всьому новому, прогресивному в науці, мистецтві, політиці;

– духовно багата особистість: духовне багатство вчителя проявляється передусім в щирої любові до дітей, в високій моральності і совістливості, в прагненні зрозуміти сенс і мету життя, своє професійне призначення; він володіє підвищеною чутливістю до краси світу, людських взаємин, прагне зрозуміти все багатство духовного світу виростаючої людини – свого учня, у нього високо розвита емпатія і рефлексія;

– творча особистість: не приймає рутини і одноманітності, а тому шукає і знаходить щось нове, оригінальне; створювати, творити, пробувати – це звичайне професійне стан вчителя;

– вільна особистість, здатна до самовизначення як у житті, в професійній діяльності, так і у світі культури; у нього в високій ступені поєднується незалежність суджень і дій з усвідомленням особистої і професійної відповідальності;

– гуманна особистість, розуміюча цінність, неповторність і неприкосновенність кожної людської особистості, життя, характеризується прагненням до миру, згоди, вмінням проявляти терпимість і доброземність до всіх людей, незалежно від раси, національності, положення в суспільстві, особистих якостей;

– громадянська активна особистість, проявляюча інтерес до всьому, що відбувається в його селі, місті, країні, з повагою відносячись до історії своєї Батьківщини;

– людина культури: він живе і діє, враховуючи соціокультурну ситуацію і визначене культурне простір, враховуючи і втілюючи в себе новітні досягнення науки, мистецтва, практичної діяльності людей і їх культуру; знає і поважає традиції, звичаї свого народу; проявляє глибокий інтерес до читання художньої і професійної літератури, до живопису, музики, кіно, а головне, він прагне своє зацікавлене ставлення до культури зробити цінністю своїх учнів.

Ці характеристики, що містяться в різних архівних документах, дають нам право стверджувати, що в педагогіці В.А. Сухомлинського „вирісала” цілісна теорія культури педагогічної діяльності вчителя, до якої він не зміг привести в єдину систему.

В.А. Сухомлинський виділяв важливі риси педагогічної діяльності як осмисленість, суспільний характер, взаємин впливання її суб'єктів, існування в культурі.

„Ми маємо справу, – писав педагог, – з самим складним, цінним, самим цінним, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерства, мистецтва, мудрості залежить його життя, здоров'я, розум, воля, громадянська і інтелектуальна особистість, його місце і роль у житті, його щастя” (3).

„Кінцевий результат педагогічного праці можна побачити не сьогодні, не завтра, а через дуже тривале час. Те, що ви зробили, сказали, змогли внушити дитині, іноді розповідається через п'ять, десять років” (там же).

Учений був твердо переконаний, що „на дитини впливають багато людей і явища життя... Вплив на дитини може бути позитивний і негативний... Мисія школи, наша з вами найважливіша завдання, дорогою колега, – боротися за щастя, подолати негативні впливи і давати простір позитивним. А для цього необхідно, щоб особистість вчителя надавала найбільш яскраве, дійсний і добрий вплив на особистість учня... Людська природа може розкритися в повній мірі лише тоді, коли у дитини є розумний, вмілий, мудрий вихователь” (там же).

„Об'єкт нашого праці – тончайші сфери духовного життя формуючої особистості – розум, почуття, воля, переконаність, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна тільки тим же – розумом, почуттями, волею, переконаністю, самосвідомістю. Найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра – слово вчителя, краса оточуючого світу і мистецтва, створення обставин, в яких найбільш яскраво виражаються почуття – весь емоційний діапазон людських відносин” (там же).

В.А. Сухомлинський неодноразово підкреслював: „однією з найважливіших особливостей творчості педагога є те, що об'єкт його праці – дитина – постійно змінюється, завжди новий, сьогодні не той, що вчора. Наш праці – формування людини, і це возкладає на нас особливу, ні з чим не порівняємою відповідальність” (там же).

Кроме того, в статьях В.А. Сухомлинский подчеркивал такие характерные особенности педагогической деятельности, как „органическое сочетание требований теоретического и творческого элементов в педагогическом мышлении и действии учителя”; „взаимообусловленность педагогической мысли и практики»; „абсолютная недопустимость догматического подхода к педагогическому знанию и опыту»; „эстетическое чутье, тонкая наблюдательность, воображение и вдохновение, ведущие к „озарению”.

В.А. Сухомлинский впервые в истории отечественной педагогики заострил внимание на том, что педагогическая культура нормативна, ею устанавливаются определенные нормы возможных отношений воспитателя и воспитуемого. Нормы педагогической культуры исторически изменчивы, что связано с динамичностью и вариативностью образования. Они выступают в явной и письменно зафиксированной форме, определяя как подготовку учителя, так и его последующую деятельность. К *нормам педагогической культуры* в контексте идей В.А. Сухомлинского можно отнести следующие: 1) максимально способствовать социализации детей, их воспитанию в соответствии с требованиями общества, поскольку „неправильное, уродливое включение человека в общество приводит к тому, что он становится трудно восприимчивым к воспитательному влиянию людей, а иногда и совсем утрачивает восприимчивость к нормальным, эффективным для других детей способам влияния” (4); 2) отказ от авторитарной педагогики, понимание диалогичности и субъект-субъектного характера отношений с учащимися при одновременном учете асимметричности этих отношений; обучая и воспитывая, следует любить ученика (норма введена в педагогическую практику Ж.-Ж. Руссо). Появление этой нормы приводит к отказу от телесных наказаний и иных форм насилия. Единственно эффективным становится желание самого обучаемого, поэтому задача учителя – привить ученику это желание. В практике В.А. Сухомлинского данная норма определяется главенствующей: „любовь к ребенку в нашей специальности – это плоть и кровь воспитания как силы, способной влиять на духовный мир другого человека. Педагог без любви к ребенку – это то же самое, что певец без голоса, музыкант без слуха, живописец без чувства цвета” (5); 3) процесс обучения и воспитания строится с учетом возрастных и индивидуальных особенностей учеников, что предполагает глубокие знания как общей, так и возрастной психологии. В.А. Сухомлинский неоднократно отмечал в своих работах, что только глубокое знание сил природы и анатомо-физиологических особенностей, психических закономерностей и духовного мира ребенка поможет преодолеть возникающие трудности в обучении и воспитании детей. Ученый, акцентируя внимание на отличии ребенка от взрослого, которое заключается в том, что первый познает мир сердцем, делает вывод: „Чтобы знать ребенка, видеть в нем Человека, воспитатель должен познать его, ребенка, тоже сердцем” (там же); 4) ценности каждой отдельной семьи не всегда совпадают с ценностями, пропагандируемыми школой. Из этого для учителя вытекает неизбежность некоторого рассогласования задач воспитания и его реальных результатов; косность – свидетельство профессиональной несостоятельности учителя. Динамичность педагогического процесса требует от учителя умения постоянно разнообразить формы и методы взаимодействия с учениками; высокая личная нравственность. Данная норма вытекает из того, что главным „доводом”, при помощи которого педагог осуществляет воспитание, является он сам, его жизненная позиция, его образ жизни, поскольку „только духовно богатая личность может воспитать духовно богатого человека”.

Созвучной нашему времени представляется мысль В.А Сухомлинского о том, что в отличие от специалиста в определенной предметно-дисциплинарной области, культуросообразно действующий учитель умеет практически работать с сознанием и личностью человека, способен к организации образовательных процессов и управлению ими. Для культуросообразно действующего учителя учебный предмет становится средством, площадкой для развития способностей школьника. Ученый обращал внимание на две важнейшие задачи учителя: „во-первых, дать ученикам определенный запас знаний, во вторых, научить учеников постоянно, всю жизнь пополнять и обогащать свои знания, научить самостоятельно пользоваться ценностями из сокровищницы человеческой культуры”.

Индикатором культуры педагогической деятельности учителя, по утверждению В.А.Сухомлинского, является нравственное отношение к деятельности и ученику, в противном случае она (деятельность) подменяется неадекватными формами. Именно нравственно-эстетические отношения в совместной деятельности выступают как основа культуросообразной педагогической деятельности.

Вслед за В.А Сухомлинским, мы считаем, что школа, ее структура, направленность образовательной работы должны идти от личности ученика и учителя. Создавая условия для становления личности ученика, учителя, родителей, школа будет и сама изменяться вместе с ростом образовательного уровня населения, будет меняться и окружающая действительность. Такой подход В.А Сухомлинского сегодня имеет значение руководящего принципа.

Список использованной литературы:

1. Соколова Л. Б. Становление культуры педагогической деятельности учителя / Л. Б. Соколова. – Оренбург : Изд-во ОГПУ, 2003.
2. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина / В. А. Сухомлинский. – М. : Молодая гвардия, 1971.
3. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю / В. А. Сухомлинский // Избр. произведения : в 5 т. – К., 1979. – Т. 2.
4. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива (методика воспитательной работы) / В. А. Сухомлинский // Избр. пед. соч. : в 3 т. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 3.
5. Сухомлинский В. А. Наша „скрипка” / В. А. Сухомлинский // Рад. освіта. – 1966. – 21 мая.
6. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа: обобщение опыта учебно-воспитательной работы в сельской средней школе / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1979.

Анотація

Н.М.Науменко

Культура педагогічної діяльності учителя початкових класів у контексті ідей

В.О.Сухомлинського

У статті на основі аналізу спадщини В.О.Сухомлинського виявлені особливості культури педагогічної діяльності вчителя початкових класів. Розглянуто основні вимоги, пропоновані до педагога початкової школи, проаналізовані пріоритетні напрямки його діяльності в контексті стандартів нового покоління.

Ключові слова: культура педагогічної діяльності вчителя, освітній стандарт нового покоління.

Summary

N.M.Naumenko

Culture of Pedagogical Activity of a Primary School Teacher in the Context of

V.O.Sukhomlyns'kyi's Ideas

In article on the basis of the analysis of a heritage of V.O.Sukhomlyns'kyi features of culture of pedagogical activity of the teacher of initial classes are revealed. The basic requirements to the teacher of elementary school are considered, priority directions of its activity in a context of standards of new generation are analysed.

Keywords: culture of pedagogical activity of the teacher, the educational standard of new generation.

Дата надходження статті:

„17” серпня 2011 р.

УДК 371(09)

О.В.НЕВМЕРЖИЦЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Дрогобич)

Формування цінностей особистості у натуралізмі

У статті висвітлено погляди на виховання і освіту у працях педагогів-натуралістів. Проаналізовано методичні та організаційні аспекти формування цінностей особистості у натуралістичній концепції освіти. Охарактеризовано роль педагогів у процесі аксіологічного становлення особистості.

Ключові слова: цінності, натуралізм, формування цінностей, релятивізм.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Суть і зміст виховання підростаючої особистості становлять цінності, а відтак виховання є не що інше, як введення дитини у їх світ. Це непростий і тривалий процес, який бере початок з моменту народження людини та триває протягом її життя. Проте, безумовно, найбільш інтенсивно він відбувається упродовж періоду дошкільного та шкільного дитинства. Як переконливо доводив видатний український педагог В.О. Сухомлинський, „у дитинстві починається тривалий процес пізнання – пізнання і розумом і серцем – тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі” [10, с.16]. Щоб почувати себе комфортно у суспільному житті, а також у міжособистісних стосунках кожна особистість повинна засвоїти як загальнолюдські цінності, так і національні, громадянські, родинні, валеологічні, а також вартості особистого життя тощо. З цього приводу В.О. Сухомлинський писав так: „...дуже важливо, щоб з дитинства в людини було духовне життя в світі моральних цінностей... Суть духовного життя маленького громадянина повинна бути в захопленні, одухотворенні красою людини й красою ідеї, у прагненні стати справжнім патріотом, справжнім борцем. Той, хто живе у світі моральних цінностей, з малих років чуває себе сином Батьківщини” [11, с.159]. При цьому треба пам'ятати, що „прогаяне в дитинстві ніколи не відшкодувати в юності і тим більше в зрілому віці. Це правило стосується всіх сфер духовного життя дитини...” [10, с.193].

Протягом століть філософи, психологи, педагоги намагалися знайти механізми, які б спростили особистості процес засвоєння цінностей, зробили його більш ефективним, забезпечили б